

АКСІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ

Добродумов Петро Олександрович

к. і. н., доцент кафедри державно-правових дисциплін
ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”

Ключовою проблемою всієї державно-правової системи України сьогодні є зміна Конституції держави. Чим це зумовлено? Чому в Україні з такою регулярністю встає комплекс конституційних проблем? Справа в тому, що саме конституційна реформа розглядається як основний чинник модернізації держави. Адже недосконалість Основного Закону створює суттєві перешкоди для здійснення необхідних реформ, адаптації країни до викликів посткризового світу, підриває довіру громадян до держаних інституцій та нівелює цінність державного суверенітету [1, с.16]. На це також звернула увагу Парламентська Асамблея Ради Європи, яка в своїй резолюції від 26 січня 2012 року підтвердила свою позицію, яка полягає в тому, що буде неможливо запровадити необхідні для України реформи, щоб виконати зобов'язання перед Радою Європи, без реформування конституції. [2]

Саме тому Асамблея підтримала позитивні висновки Європейської комісії за демократію через право (Венеціанської Комісії) щодо пропозиції створення конституційної асамблеї в Україні.

Конституційно-правова модернізація може стати матрицею реформування всієї країни. Вона розглядається як процес приведення права України, і передовсім Конституції, у відповідність до сучасних потреб суспільства та держави, національної правової традиції, критеріїв і стандартів європейського конституціоналізму, європейського права.

Зрозуміло, ніхто не може заперечувати певні позитивні результати суспільної трансформації в нашій країні. Разом з тим, першочерговим завданням суспільної трансформації було і залишається встановлення конституціоналізму та гарантування усталеності конституційно-правового розвитку. Однак це неможливо без певної політичної та конституційної

культури, без надійного гарантування верховенства права за допомогою демократичних інститутів.

Звернення до Конституції нашої країни показує, що правова держава, народовладдя, верховенство права, гідність людини, свобода, конституційна демократія, розподіл влади, суспільна злагода, рівність, толерантність, плюралізм, солідарність та інші загально визнані цінності в їх органічній єдності становлять основу конституційно-правових рішень. Але, тим не менше, аналіз показує, що в Україні за останні десятиліття відбуваються процеси певної деформації основоположних конституційно-правових цінностей.

У зв'язку з цим слід зазначити, що для України, як перехідної держави, найбільшою небезпекою є не те, що досягнення у сфері конституційної демократії скромні й неспівзвучні викликам часу. Ще небезпечніше, коли основоположні конституційні цінності в суспільній практиці, деформуючись, поступово піддаються мутації і починають відтворюватися та сприйматись суспільством як притаманні соціальній системі. Це вже громадський метастаз, який також свідчить про явну недосконалість імунної системи суспільства.

Саме тому сьогодні має місце суттєва відірваність основоположних конституційних цінностей і принципів від соціальної дійсності. Її характерними рисами є низький рівень конституційної культури, системна неповноцінність механізмів забезпечення верховенства права, наявність деформованої, внутрішньо суперечливої правової системи, відсутність єдиного ціннісно-системного розуміння соціальних орієнтирів суспільного розвитку. А звідси узагальненою характеристикою цих процесів, на наш погляд, є нестійкість і невизначеність у суспільному розвитку і поглиблення кризи довіри.

Для нашої країни головні деформації мають місце в правотворчому процесі, коли правове регулювання значною мірою виходить з поточної доцільності. У цьому також причина того, що виникає суперечливість і нестійкість в самому законодавстві.

І ці деформації продовжують поширюватися вже в правозастосовній практиці, коли так звана «законодавча доцільність» породжує на практиці

«суб'єктивну доцільність», насамперед з точки зору реалізації меркантильних інтересів. На цьому рівні основоположні конституційні цінності частіше грають роль димової завіси для реалізації від імені закону політичної та особистої доцільності. У цій ланці низький також рівень аксіологічного сприйняття Конституції, який часто призводить до антагонізму державного і суспільного сприйняття цих цінностей. У результаті зростає накопичення певної негативної суспільної енергії, яка, набравши критичної маси, може створити вибухонебезпечну ситуацію.

Серед причин, які породжують антагонізм між конституційними цінностями і громадським життям, особливо хотілося б виділити інерцію мислення, менталітету і брак конституційної культури, а також низький рівень правосвідомості і недостатню політичну волю в напрямку її підвищення.

Засиллю бюрократичних, кланових, кримінальних сил у суспільстві сприяють також недосконалі конституційні та законодавчі рішення, спотворене сприйняття і реалізація основоположних принципів конституційної демократії в законодавчій політиці і правозастосовній практиці.

Конституціоналізм як основа громадянського суспільства не може розвиватися прогресивно в умовах слабкої дієздатності державних демократичних структур і деформованості самих політичних інститутів. При цьому інтенсивне зрощення політичних, економічних і адміністративних сил, високий рівень корупції, покровительства і тіньових відносин істотно обмежують реалізацію основоположних конституційних цінностей в суспільній практиці.

У результаті всього цього ми спостерігаємо недостатність імунної системи суспільного організму, що і обумовлено вищезгаданими взаємопов'язаними чинниками. Головне завдання, яке в цьому плані постає перед українською державою, – це послідовність у конституціоналізації суспільних відносин з подоланням конфлікту між Конституцією і правовою системою в цілому. Але для цього необхідно подолати основну причину.

А з точки зору конституційної конфліктології вона полягає саме в тому, що, вибираючи шлях впровадження модельної конституції в нашій країні, який, у свою чергу, вимагав зробити істотний акцент на імплементації в основному загальноєвропейських конституційних цінностей, ми опинилися перед фактом імплантації цих же цінностей. Проте суспільний організм країни виявився недостатньо підготовленим до подібної імплантації. У такої болючої ситуації відкривалися великі можливості прояву політичного авантюризму, соціальної демагогії і криміналізації економічної системи.

Суть конституційної демократії полягає саме в тому, що всі політичні розбіжності і соціальні конфлікти повинні вирішуватися в правовому полі, у відповідності з основними конституційними принципами, а не шляхом силового тиску. Адже конституціоналізм – це, в підсумку, наявність усвідомленої системи конституційних цінностей в суспільному житті, у всіх проявах соціальної поведінки особистості.

Тільки в цих умовах стане можливим перетворення Конституції в діючу реальність, подолання політичного авантюризму, соціальних вибухів і антагонізму політичного протистояння, забезпечення еволюційності та стабільності конституційно-правового розвитку в країні.

Саме тому основоположні конституційні цінності в суспільній практиці можуть гарантовано втілюватися в життя там і в тій мірі, де і в якій мірі утвердження конституційної демократії є стрижневим завданням і актуальним питанням порядку денного державної політики. Вони не можуть обумовлюватися поточною доцільністю, обслуговувати бюрократичні, кланові і кримінальні інтереси. Забезпечення реального поділу і балансу влад, встановлення народовладдя з гасла повинні стати реальністю

З позицій аксіології конституційна реформа як в теоретичному, так і в практичному аспектах є досить складним явищем. Гострота проблем, що виникають у зв'язку з цим, полягає в тому, що, з одного боку, конституційний розвиток суспільства і держави пов'язаний з втіленням у праві тих ідей і цінностей, які виходять за межі права і кореняться в сферах

моралі, моральності, уявленнях про справедливість і т. д. З іншого боку, аксіологічний аналіз конституційної реформи неминує передбачає і застосування загальної теорії позитивного права. Досить відзначити, що в рамках позитивної теорії права в середині 50-х рр. минулого століття почали застосовуватися нові філософські методи і прийоми, в тому числі і аксіологічні, які обумовили значущість ціннісного “кута зору” при розгляді явищ реальної дійсності [3, с. 172-173].

У зв'язку з цим слід наголосити, що проведення конституційно-правової реформи нерозривно пов'язане з уявленнями про соціально-економічні, політичні, духовні ідеали, які існують у відповідному суспільстві, державі. Правомірним є висновок про те, що сучасні конституції незалежно від особливостей різних держав не можуть не закріплювати притаманні всьому суспільству цінності та інтереси, які мають загальне значення для всіх класів і соціальних груп [4, с.17]. Тому необхідним аспектом дослідження цього політико-правового процесу є його аналіз з точки зору аксіології, тобто вчення про цінності.

Конституційні цінності на сучасному етапі розвитку людської цивілізації набувають характеру певних універсалій, на основі яких і формується структура конституційної системи конкретної країни. Залежно від ступеня їх правового захисту система конституційних цінностей має свою специфіку у кожній країні, що зумовлено природними, політичними, економічними, соціальними, культурними особливостями кожної країни.

Використана література:

1. Модернізація України – наш стратегічний вибір: Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К., 2011. – 416 с.
2. Резолюція Парламентської асамблеї Ради Європи "Функціонування демократичних інституцій в Україні" 26 січня 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/rus/articles/2012/01/26/6936029/>
3. Алексеев С. С. Право: азбука – теория – философия. Опыт комплексного исследования / С.С. Алексеев. – М.: Статут, 1999. – 712 с.
4. См.: Эбзеев Б. С. Конституция. Демократия. Права человека / Б.С. Эбзеев. – М., Черкесск, 1992. – 117 с.

Добродумов, П.О. Аксиологічні аспекти конституційної реформи [Текст] / П.О. Добродумов // Головні напрями систематизації та вдосконалення законодавства України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20–21 жовтня 2012 р.) : у 2-х т. - К.: Центр правових наукових досліджень, 2012. - Т. 1. - С. 26–29.